

УДК 821.581-32.09

В.С. Скрытущька

**ВІДОБРАЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ
ДАОСИЗМУ В ЖІНОЧИХ ОБРАЗАХ
ОПОВІДАНЬ СЮЙ ДІ-ШАНЯ «ШЛЯХ НАЗАД»,
«ПАВУК», «ЧУНЬ ТАО»**

В останні роки завдяки процесу глобалізації суспільства значно підвищується інтерес до культури Китаю, у тому числі до літературних творів видатних письменників країни. Щоб краще зрозуміти, як розвивався історико-літературний процес у Китаї ХХ століття, пропонується проаналізувати творчість Сюй Ді-Шаня, видатного представника того періоду.

У китайському літературознавстві твори Сюй Ді-Шаня (1893-1941) відмічаються як сповнені глибокого патріотизму та релігійності. Сюй Ді-Шань виступає у своїх повістях та оповіданнях як філософ, який через художні образи розкриває основні принципи буддизму і даосизму та їхнє виявлення у повсякденному житті людини. Сюй Ді-Шань у своїх філософських дослідженнях підкреслював перевагу ідей даосизму над ідеями конфуціанства у світосприйнятті китайського народу. Тому є доцільним розглянути, які саме принципи та цінності даосизму розкриває автор у своїх творах. Для повноти розуміння цих принципів і особливостей їх втілення у жіночих образах було обрано три оповідання Сюй Ді-Шаня, що написані у різні періоди його творчого шляху.

Серед західних науковців дослідження творчості автора починається лише з кінця ХХ – початку ХХІ ст., тобто періоду, коли швидко зростає інтерес західного суспільства до культури Сходу. До цього часу можна знайти лише короткі згадки про автора.

У російському літературознавстві, дослідники Н.Ф. Федоренко «Очерки современной китайской литературы» (1953) [4] та В.Ф. Соколов «Китайская литература. Краткий очерк» (1962) відмічають Сюй Ді-Шаня як одного із засновників «Суспільства вивчення лі-

тератури» у 1921 році [3, с. 121]. Перекладами творів Сюй Ді-Шаня займались В.І. Горелов, Д.М. Воскресенський.

Творчий шлях автора та жанрові особливості його оповідань розглядаються в праці Л.А. Нікольскої «Сюй Ді-Шань: від імпресіонізму до реалізму» (2010) [2].

Для західних дослідників характерно порівнювати 20-ті роки китайської літератури із рухом романтизму в Європі XIX ст. Наприклад, дослідниця К. Бейлі розглядає твори авторів «Суспільства вивчення літератури» як «реакцію на класичну традицію упорядкування, схематизації, ритуалізації та систематизації життя, протиставлення традиції спонтанності, реалізації власної енергії та потенціалу людини, тобто первинності людських почуттів»[5, с. 3].

Оповідання Сюй Ді-Шаня набули глибокого дослідження у статті С. Ріпа «Переусвідомлення релігії: звільнення та емансипація жінки в творчості Сюй Ді-Шаня». С. Ріп привертає увагу до історичних подій у Китаї, а саме до «Руху четвертого травня», що привели до зміни у стані жінок у жорстко патріархальному суспільстві. У цих історичних подіях дослідник вбачає ключ до створення образу сильного жіночого характеру в оповіданнях Сюй Ді-Шаня. Жінку початку XX століття він зображує як самовпевнену особистість, вільну від патріархального тиску традиційного китайського суспільства. Також, на думку С. Ріпа, Сюй Ді-Шань вдало вводить у свої твори традиційні релігійні цінності, які стають для героїні засобом досягнення емансипації[6, с. 4-5].

Хоча творчість Сюй Ді-Шаня відмічається як сповнена релігійності, але поза увагою дослідників залишаються ті провідні ідеї буддизму та даосизму, що висвітлює автор, а також їх безпосереднє відображення в образах героїнь.

В основі даосизму, як і буддизму, полягає ідея прийняття життя таким, яким воно є. Три основних принципу даосизму є «дао» («»пер. з кит. «шлях»), «де» («得»пер. з кит. «мораль») та «у-вей» («无为» пер. з кит. «недіяння»). «Дао» – це безособистісна сила, що відповідає за порядок речей у світі. «Де» позначає «духовну силу, надану вищими силами правителю Китаю і яку той міг передавати на-

родові», а «у-вей» – розуміння того, коли треба діяти, а коли – лише спостерігати життя, приймаючи все, що надається вищою силою [1, с. 7-10]. Розглянемо, як ці три принципу втілені в трьох окремих жіночих образах.

Оповідання «Шлях назад» було написано у 1922 році та відноситься до ранньої творчості автора. Жанр твору не можливо однозначно визначити як оповідання, оскільки йому притаманні риси притчі. Одне миттєве рішення дає поштовх до випадковостей, що ведуть до фатального розвитку подій. У центрі твору – жінка, що у своєму відчаю сходиться до кримінального вчинку.

Героїні не надано власного ім'я, хоча в китайській літературній традиції прийнято через ім'я розкривати основні риси характеру героя. К. Бейлі вважає причиною відсутності ім'я те, що образ героїні є «двозначним», навіть негативним. Тобто героїня вважається «негідною мати ім'я» [5, с. 108]. Але більш вірогідно те, що Сюй Ді-Шань намагається зобразити збірний образ жінки того періоду: самотньої, бо чоловік загинув на війні, без грошей та без можливості піклуватися про власну дитину. Він також не дає чіткого зображення зовнішності героїні, віддаючи перевагу її думкам, розкриттю її внутрішнього світу. «Вона підперла голову рукою, глибоко замислилась» [7, с. 1] (*переклад з китайської тут і далі Скритуцької В.С.*) – жінка знаходиться у безвихідній ситуації, але ми не бачимо сліз на її обличчі, лише роздуми, пошуки нових ідей та засобів здобути гроші. Ми бачимо образ жінки, що втратила все, але залишила оптимізм та віру. Через все оповідання проходить ідея оптимістичного погляду на життя, завжди актуального для східного світосприйняття. «Небо завжди надає спасіння людині, у цей момент воно не залишить мене помирати з голоду» [7, с. 5], – у цих словах ми бачимо, що жінка не залишає віри у вищі сили, звертається до неба у найтяжчі моменти життя. Героїня віддає себе у руки тієї вищої сили, виказує безсуперечну віру у вищі закони Всесвіту, тобто в «дао».

Але, хоч вона і вірить у найкраще, події завжди розгортаються проти неї, а рішення пограбувати молоду дівчину, щоб зробити подарунок власній дочці, яку не бачила дванадцять років, стає фаталь-

ним. Цей спонтанний грабіж призводить до низки сюжетних вузлів – вбивство погонича коней, що хотів допомогти нещасній дівчині, арешт за це вбивство ні в чому не винного перукаря. Кульмінацією стає усвідомлення героїнею того, що вона пограбувала та кинула на смерть від холоду власну дочку, яку не змогла впізнати. Цей збіг випадковостей показує взаємозв'язок між кожною незначною подією у світі. Сюй Ді-Шань тим самим на початку ХХ ст. зобразив поняття «ефекту метелика», що використовується у західній філософії середини ХХ ст. Суть поняття в тому, що кожен вчинок неодмінно має свої наслідки у майбутньому. В оповіданні «Шлях назад» доленосний «змах крилів метелика», на перший погляд непомітний, спостерігається у давно минулій події – залишенні героїнею власної дочки. Родинні цінності вважаються найвищими для китайського народу, тому такий вчинок можна вважати не сумісним із поняттям вищої моралі «де». Але, потрапляючи до безвихідного стану, героїня усвідомлює, що єдиний вихід – це повернутися до родини.

Можна припустити, що через звиток сюжету автор розкриває ще принцип «у-вей» або «не діяння». Один крок у невірному напрямі, прояви відчаю та сумніву у вищій справедливості призводить до смерті дочки героїні та її самої. Це є покаранням за порушення вищого закону, за вчинок, що не відповідає релігійній моралі та етиці. Але через той спокій, з яким жінка залишається поряд із мертвою дочкою, щоб загинути разом, виражається її усвідомлення поняття «не дії», підкорення вищому порядку. Зображуючи долю героїні, авторові вдається показати ситуацію у суспільстві Китаю 20х – початку 30-х років, бідність та відчай, до яких призвели революційні зміни. Особлива увага приділяється долі жінки у цьому суспільстві. З іншого боку, Сюй Ді-Шань, можна сказати, «між строками», розкриває зміст основних понять даосизму, суперечливість між можливістю людини творити власну долю та її безпомічністю перед вищими законами Всесвіту, а також свої власні пошуки єдиної моралі.

В оповіданні «Павук» (1931) Сюй Ді-Шань створює інший художній образ, який можна справедливо назвати «взірцем» життя людини за релігійними нормами даосизму. Героїня Шан-Цзе, ім'я якої пере-

кладається як «Вища чистота», порівнює себе з павуком, що сплітає своє павутиння, знаючи, що воно може порватися у будь-який момент. Це порівняння відображує власне прагнення Сюй Ді-Шаня до чіткої системи, до основи, на якій треба будувати життя. Це прагнення викликане ситуацією у суспільстві, що було схоже на порване павутиння. Сюй Ді-Шань завжди шукав засоби залатати це павутиння.

Ті самі пошуки він і виказує у повній мірі в образі Шан-Цзе. На всі перипетії власного життя вона дивиться з незворушністю та вірою у вище милосердя. Героїня вище за все ставить свої релігійні переконання, тримається спокійно, витримано. Вона ніколи не забуває читати молитви перед сном, намагається завжди робити добро, спонукати до добра інших. У кожній незначній події життя Шан-Цзе вбачає мудрість, намагається пристосувати її до свого світогляду. Навіть квітку вона порівнює із життям людини: «Нехай половина рози поїдена червами, але вона все одно так прекрасна. Так воно і з долею – якщо ще не все загинуло, людина обов'язково знайде в житті щось прекрасне» [7, с. 18]. Автор зображує Шан-Цзе як символ жіночої мудрості та чистоти, тим самим яскраво підкреслюючи неприйняття та страх перед розумом жінки серед «більшості». Зовнішній спокій Шан-Цзе сприймається людьми як гордовитість, а її глибокі філософські роздуми люди просто не розуміють – вони стають приводом для пліток. Релігійність та мудрість призводить жінку до вигнання та розлучення з власною дитиною. Через її ставлення до нещасливих подій власного життя автор знов розкриває сутність «дао», ідею закономірності всіх подій. Саме завдяки жорстоким пліткам та несправедливому звинуваченню Шан-Цзе, її чоловік, що майже вбиває її, у свій час звертається до релігії, кається та намагається спокутувати свій гріх.

Релігії Сходу учать людину ставитися з однаковою без емоційністю як до сумних, так і до радісних подій. Саме таке ставлення можна побачити на прикладі Шан-Цзе. Коли всі лиха залишаються позаду і вона отримує довгоочікувану можливість повернутися додому, героїня не поспішає радіти. Замість того Шан-Цзе тепло згадує своє життя у вигнанні, яке вона мала причини зненавидіти: «Я знайшла багато

перлин серед людей, що набагато складніше, ніж знайти перлини на морському дні»[7, с. 28]. Героїня знаходила перлини серед людей, за статусом нижчих за неї, бо рівні не прийняли її у своє товариство.

Втілення ідей даосизму ми знаходимо також у жіночому образі оповідання «Чунь Тао» (1933). Героїня наділена милосердям, щирістю, відвертістю, тим самим вона являє собою ідеал Сюй Ді-Шаня відносно його власного світосприйняття. Образ Чунь Тао у всій повноті розкриває буддистське поняття «прийняття», що фігурує в творчості письменника. Не тільки сама Чунь Тао, а також інші герої оповідання стають прикладом оптимістичного погляду на життя, усвідомлення власного потенціалу та добродетельності, тобто «де». Таким чином, у двох героях (колишньому чоловіку та теперішньому коханці Чунь Тао), що відвертаються від власних егоцентричних інтересів, відмовляються від одноосібницького володіння жінкою, як раз можна побачити добродетельність та мораль, що впроваджує філософія даосизму. Сюй Ді-Шань відмічався критиками свого часу за оригінальність та, водночас, за відстороненість від розповсюдженої у мистецтві відмови від літературних традицій. Слід відмітити, що чоловічі образи в оповіданнях Сюй Ді-Шаня не набувають глибокого розкриття, вони розглядаються лише крізь призму сприйняття них героїнею та завжди здаються дещо фемінними, слабкими, залежними від волі сильної впевненої у собі жінки. Це ми бачимо на прикладі чоловіка Шан-Цзе в оповіданні «Павук» та двох чоловіків з оповідання «Чунь Тао».

Критиками відмічається, що герої Сюй Ді-Шаня не стільки залежать від суспільства, скільки від власних роздумів та почуттів. Зміни у суспільстві, звичайно, відіграють свою роль, але головним завжди залишається внутрішній світ героя.

Сюй Ді-Шань не схиляється до полеміки у своїх творах. Він зображує жінку, що зазнає страждань через свій низький стан у спільноті, але метою такого зображення не є критика суспільства того часу. Він зображує жінку у складному становищі як у «відправній точці» свого життя, яке вона має можливість та сили змінити. Він впроваджував традиційні релігійні цінності, але також виказував

віру в те, що як буддизм, так і християнство прийде до того, щоб порівняти чоловіка та жінку у соціальному статусі.

Таким чином, можна відзначити, що героїні Сюй Ді-Шаня, на перший погляд, різні, мають багато спільного, особливо у ставленні до релігійних цінностей. Через них Сюй Ді-Шань намагався донести до світу свої ідеали світосприйняття, моральні цінності та віру у вищу справедливість, що так необхідна кожному.

Сюй Ді-Шань порівнює життя із морем, законам якого треба підкорюватися, але триматися стійко, щоб не потонути. У деяких критиків можна знайти звинувачення автора у надмірній компромісності. Його героїні хоч і приймають життя зі стійкістю та оптимізмом, відносяться до нього філософськи, але не виявляють намірів змінити його. Із трьох розглянутих героїнь лише одна, жінка без імені із оповідання «Шлях назад», робить рішучий крок у відчайдушному бажанні змінити власну долю, але одразу отримає покарання, і вона також змушена підкоритися долі.

Героїня оповідання «Павук» концентрується на тому, щоб залатати «павутиння», але не припускає того, що його можна сплести в іншому місті. Саме тут можна побачити великий контраст між східним та західним світосприйняттям. Західна людина бореться з долею, а східна – перш за все приймає її, намагаючись гармонійно змінити на краще.

Аналіз оповідань Сюй Ді-Шаня дозволяє зробити висновок, що в художньому образі емансипованої жінки автор вдало розкриває основні ідеї філософії даосизму. Сюй Ді-Шань у своїх творах приділяв особливу увагу образу сильної емансипованої жінки. Його творчість розвивається під впливом революційних змін у країні, але у створених ним художніх образах соціальні умови відіграють другорядну роль. Як дослідник філософії даосизму він, у першу чергу, розкриває у героїнях ідеї «дао» (вищої справедливості), «де» (моралі), «у-вей» (прийняття), тобто основні принципи даосизму. Саме моральні цінності, віра та вчинки героїнь стають основою до розуміння філософських ідей, що впроваджує Сюй Ді-Шань. Через жіночі образи Сюй Ді-Шаня розкриваються фундаментальні принципи східного

світосприйняття та їхня відмінність від західного. Автора розкриває внутрішній світ людини, підкреслює його унікальність, впроваджує ідею «не дії» та «прийняття».

Існує перспектива подальшого дослідження творів Сюй Ді-Шаня, щодо відображення в них основних проблем китайського суспільства 20-30х років ХХ ст. та їх втілення в художніх образах.

Література

1. Вэнь Цзянь. Даосизм в современном Китае / Вэнь Цзянь, Л.А. Горобець. – СПб., 2005. – 160 с.
2. Никольская Л.А. Сюй Дишань: от импрессионизма к реализму / Л.А. Никольская. – М.: Издательство КДУ, 2010. – 167 с.
3. Сорокин В.Ф. Китайская литература. Краткий очерк / В.Ф. Сорокин, Л.З. Эйдлин. – М.: Изд. восточной литературы, 1962. – 252 с.
4. Федоренко Н.Ф. Очерки современной китайской литературы / Н.Ф. Федоренко. – М.: Худож. лит., 1953. – 256 с.
5. Bailey Catherine. Mending the web: a thematic study of Xu Dishan's fiction. [Електронний ресурс]: A thesis for the degree of Master of Arts / C. Bailey. – Vancouver: University of British Columbia, 1984. – 220 p. Режим доступу: <http://circle.ubc.ca/handle/2429/25343>
6. Riep Steven L. Religion Reconsidered: Redemption and Women's Emancipation in Xu Dishan's prose [Електронний ресурс] / S.L. Riep // Literature and Belief. – Brigham Young University, 2004. – 11 p. Режим доступу: <http://mclc.osu.edu/rc/secbib3.htm>
7. 落花生. 许地山专集 (经典彩绘本). / 许地山. – 北京: 同心出版社, 2010. – 191 с.

Анотація

В.С. Скрытущка. Відображення філософії даосизму в жіночих образах оповідань Сюй Ді-Шаня «Шлях назад», «Павук», «Чунь Тао».

Сюй Ді-Шань у своїх творах приділяв особливу увагу образу сильної емансипованої жінки. Його творчість розвивається під впливом революційних змін у країні, але у створених ним художніх образах соціальні умови відіграють другорядну роль. Як дослідник філософії даосизму він, у першу чергу, розкриває у героїнях ідеї «дао» (вищої справедливості), «де» (моралі), «у-вей» (прийняття), тобто основні принципи даосизму. Саме моральні цінності, віра та вчинки героїнь стають основою до розуміння філософ-

ських ідей, що впроваджує Сюй Ді-Шань. Через жіночі образи Сюй Ді-Шаня розкриваються фундаментальні принципи східного світосприйняття та їхня відмінність від західного. Автора розкриває внутрішній світ людини, підкреслює його унікальність, впроваджує ідею «не дії» та «прийняття».

Ключові слова: Сюй Ді-Шань, художній образ жінки, даосизм, емансипація, світосприйняття, буддизм, ідея.

Аннотація

В.С. Скрытцкая. Отражение философии даосизма в женских образах рассказов Сюй Ди-Шаня «Возвращение», «Паук», «Чунь Тао».

Сюй Ди-Шань в своих произведениях уделял особое внимание образу сильной эмансипированной женщины. Его творчество развивается под влиянием революционных изменений в стране, но в созданных им художественных образах социальные условия играют второстепенную роль. Как исследователь философии даосизма, он, в первую очередь, раскрывает в героинях идеи «дао» (высшей справедливости), «де» (морали), «у-вэй» (принятия), то есть основные принципы даосизма. Именно моральные ценности, вера и поступки героинь служат основой понимания философских идей, которых придерживается Сюй Ди-Шань. Посредством женских образов Сюй Ди-Шаня раскрываются фундаментальные принципы восточного мировоззрения и их отличие от западного. Автора раскрывает внутренний мир человека, подчеркивают его уникальность, придерживается идеи «неделания» и «принятия».

Ключевые слова: Сюй Ди-Шань, художественный образ женщины, даосизм, эмансипация, мировоззрение, буддизм, идея.

Summary

V. Skrytutska. The reflection of Taoism philosophy in female characters of Xu Dishan's «The way home», «Mending the web», «Chun Tao».

Xu Dishan paid special attention to the image of a strong emancipated woman in his works. His art is influenced by the revolutionary changes in the country. However, in the artistic images created by him social environment doesn't play a leading part. Being a researcher of Taoism philosophy, he mainly tends to develop the principles of «dao» (the highest justice), «de» (morality) and «wu-wei» (acceptance) in his female characters. These are moral values, faith and the deeds of characters, that become a basis for understanding of philosophic ideas introduced by Xu Dishan. The fundamental principles of the oriental outlook

can be understood through the female characters of Xu Dishan, as well as their difference from the Western view of the world. The author reveals the inner world of a person, underlines his or her uniqueness, develops the ideas of «inaction» and «acceptance».

Key words: Xu Dishan, female character, Taoism, emancipation, outlook, Buddhism, idea.